

POLİTİK İSTİKRARSIZLIK ve EKONOMİK PERFORMANS: TÜRKİYE ÖRNEĞİ*

Murat GELERİ¹

ÖZET

EGARCH modelini uygulayarak 1970 ile 2017 yılları arasında Türkiye’de Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik göstergelerin değişkenlikleri incelenmiştir. Politik istikrarsızlık göstergeleri olarak; Yerel seçimler, genel seçimler, koalisyon dönemleri, referandum dönemleri, terör olayları, grevler, darbeler ve darbe girişimleri, ihracat, ithalat ve faiz-e ait yıllık rakamsal veriler ve kukla değişkenlerinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre politik istikrarsızlık Döviz KuruV üzerinde pozitif, GSYHV üzerinde negatif etkisi olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: EGARCH Modeli, GSYH Volatitesi, Döviz Kuru Volatitesi, Politik İstikrarsızlık

POLITICAL INSTABILITY and ECONOMIC PERFORMANCE: THE CASE of TURKEY

ABSTRACT

By applying the model EGARCH between 1970 and 2017. Political Instability and volatility of economic indicators in Turkey were examined. As indicators of political instability; The local elections, general elections, coalition periods, referendum periods, terror lace, strikes, coups and coup attempts, annual figures and puppet variables related to exports, imports and interest-e were used. According to the findings, political instability was found to have a positive effect on the Exchange Rate and a negative effect on the GDP.

Keywords: EGARCH Model, GDP Volatility, Exchange Rate Volatility, Political Instability

* Bu makale, 530359 numaralı, Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği isimli yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

¹ Murat Geleri, Yüksek Lisans mezunu, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü, gelerimurat@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2412-9231.

1. GİRİŞ

Siyasi şiddetin yokluğu olarak en genel tanımı yapılan politik istikrar, ekonomik performansı etkileyen en temel faktörlerdendir. Siyasi otoritenin daimi olması ve siyasal sistemlerin her geçen gün değişmesi sonucunun iyi veya kötü olması politik istikrara bağlıdır (Eckstein, 1992, s. 183). İsyanlar, ayaklanmalar, gösteriler, darbeler, siyasi suikastlar ve terör olaylarının sürekli olması devlete karşı her zaman tehdit unsuru olmaktadır (Mansuri, 2009, s. 69).

Siyasetçiler ve ekonomistlerin en önemli amaçları toplumun refah düzeyini artırmak olmuştur. Bu amaç doğrultusunda amaçlarına ulaşmak için en önemli araçları ekonomik performansı artırmak olmuştur. Aynı şekilde ekonomiyi etkileyen kurumların en başında politikalar gelmektedir. Politik makroekonomi bu iki etken arasında ki ilişkiyi araştırmaktadır. Türkiye’de halk tarafından seçilmiş olan hükümetlere dolaylı veya doğrudan olarak askeri müdahaleler ve darbe girişimleri bulunulmuştur. Askeri darbeler, kurumsal ve yasal yapıları ortadan ekonomik kararları rasyonellikten uzaklaştırmaktadır. Bunun sonucunda ekonomileri kısa dönemde sahip olunan kaynakları etkin kullanılmamakta ve üretilebilecek olunan GSYH potansiyelin altına düşmektedir (Öztürkler, 2016).

Bu çalışmada politik istikrarı etkileyen sebepler göz önünde bulundurularak, döviz kurunu ve GSYH etkileyen faktörler incelenecektir. 1970-2017 yılları arasında Türkiye’de politik istikrarı etkileyen makroekonomik etkilerin olduğu EGARCH modellemesi ile analizi yapılmıştır.

2. TÜRKİYE’DE POLİTİK İSTİKRAR KRONOLOJİSİ

Türkiye’de politika demokratik anlamda 21 Temmuz 1946 yılında yapılan genel seçimlerle başlamış ancak söz konusu seçimlerde usulen “açık oy, gizli sayım” uygulandığı için Demokrat Parti yetkilileri tarafından itiraz edilmiş, süreçte devlet görevlileri tarafından mevcut iktidar lehine tasarruflar yapıldığı iddia edilmiştir (Yalçın vd, 2012 :538). Ancak buna rağmen 7 Ağustos 1946’da Recep Peker hükümeti kurulmuştur. Ancak Recep Peker hükümeti uzun süre icra makamında bulunamamış, yerine 9 Eylül 1947’de Hasan Saka’ya hükümeti kurma görevi verilmiştir. Sonrasında Başbakan Saka 8 Haziran’da istifa etse de 10 Haziran da görev tekrar kendisine tevdi edilmiştir. Böylece I. ve II. Saka hükümetleri dönemi 2 yıl içinde kurulmuş ve fesh etmiştir. Hasan Saka hükümeti ikinci dönemi de muhalefetin ve genel ülke durumu sebebiyle “yıpranmış”, 14 Ocak 1949’da istifa ile sona ermiştir (İnan ve

Haytoğlu, 2011 :98). İstifa sonrası Prof. Dr. Şemsettin Güntay'a hükümeti kurma sorumluluğu verilirken, Demokrat Parti milletvekilleri de diğer yandan seçimlerin tek dereceli olması genel eşit ve gizli oy sandıklarının başında partilerin temsilcilerinin bulunması ve son olarak "gizli oy, açık sayım" kurallarını içeren kanununu mecliste 1950 yılında kabul etmişler ve büyük bir yenilik getirmişlerdir (İnan ve Haytoğlu, 2011 :101).

Türkiye demokrasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından olan 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti geçerli oyların %53,9'unu alarak tek başına iktidar olmuştur. TBMM göreve başladıktan sonra 22 Mayıs'ta Cumhurbaşkanı olarak Celal Bayar seçilmiş, İstanbul Milletvekili olan Adnan Menderes ise hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Böylelikle 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş ve Türkiye siyaseti açısından farklı bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ancak Menderes hükümeti arka planda kendi sorunlarıyla da uğraşmak durumunda kalmış, yıllar içinde hem kendi taşra teşkilatlarından hem de meclis içindeki muhalifler tarafından icraatlarına karşı tepkiler oluşmuştur. Devam eden süreçte Adnan Menderes hükümeti 8 Mart 1951 tarihine istifa etmiş, ancak Cumhurbaşkanı yeni hükümeti kurması için görevi yine Adnan Menderese tevdi etmiş, bir gün sonra 9 Mart 1951'de II. Menderes hükümeti göreve başlamıştır (D. Yalçın vd, 2012 :552).

Demokrat Parti iktidarının ikinci dönemi, CHP'nin laiklik üzerinden temellendirdiği muhalefeti ve 2 Mayıs 1954 yılında yapılan genel seçimlerle birlikte üçüncü dönemine geçiş yapmakta, Menderes ve çalışma arkadaşları DP'yi halktan aldıkları %57 oyla tekrar ülkedeki birinci parti yaparak meclise sokmayı başarmışlardır. III. Menderes hükümeti seçimlerden 15 gün sonra göreve başlamıştır. Ancak Türkiye ve DP'nin 1950'lerin ikinci yarısında en önemli gündem maddesi Kıbrıs olmuşken, İstanbul'da başlayan toplumsal kargaşalar iktidar partisinin gücünü ülke içine tekrar yönetmesine sebep olmuş bu da partinin gücünü zayıflatmıştır. Söz konusu olaylar sonrasında 9 Aralık 1955 günü III. Menderes hükümeti son bulurken IV. Menderes hükümeti de kurulmuştur. DP'nin bu gidişatı ülke siyaseti açısından istikrarın sorgulanmasına iktidar partisinin halk gözündeki itibarında da düşüşlere sebep olmuştur. Bunun en net görünümü 1957 yılında gerçekleşen genel seçimlere DP'nin %50'nin altına düşmesiyle yaşanmıştır. Bu sonuçlar sadece iktidar partisinin gücünü zayıflatmamış, muhalif olan CHP'ye de güç katmıştır. 25 Kasım 1957 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından V. Menderese hükümetinin kurulması için sorumluluk Adnan Menderese verilmiştir. Ancak Menderes Hükümetlerinin en sancılı

olacağı bu dönem Türk Demokrasi tarihi açısından da kırılma noktalarından bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre TSK 27 Mayıs 1960'da yani V. Menderes hükümetinin 3.yılında yönetime el koymuş, TSK tarafından oluşturulan "Milli Birlik Komitesi (MBK)" idareyi ele almıştır.

Tüm bu siyasi gelişmeler ülke içinde ekonomi politikalarını da doğrudan etkisi altına almış ve ülke alışkanlıkları değiştirilmeye çalışılmıştır. 15 yılı aşkın süredir, koruma, kapalı, içe dönük, dış ticareti dengeleyici politikalar yerine daha dışa dönük olunmaya çalışılmış, ithalata yönelik adımlar atılmıştır. Eski ile kıyasla daha dışa dönük bir ekonomik model izlenmeye çalışılmıştır. Öne çıkan sektörler, madencilik, tarım, inşaat ve alt yapı yatırımları olmuştur. Ayrıca liberal politikalar güdülerek ekonominin üretimde yeterli olmamasından dolayı dışa bağımlılık kalıcı sorunlardan biri haline gelmiştir. Ekonomik sorunların farklı boyutlara ulaşması öncelikle İkinci Dünya Savaşı ile başlamış, TL'nin dolar karşısında %53'e varan değer kaybı sonraki dönemlerde tekrarlanacak devalüasyonların başlangıcı olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Bretton Woods'ta temelleri atılan Dünya Bankası ve IMF'ye üyeliği aynı dönemlerde olmuş, dünyanın ekonomik istikrarına katkı sağlaması düşünülen iki ana kuruluş ortaya çıkmıştır. Türkiye ve dünyanın geri kalan ülkeleri için en önemli ekonomik gelişmesi ise savaş sonrası ülkelerin kalkınması için ABD tarafından sağlanan Marshall yardımları olmuştur. Türkiye buradan istediği oranda destek alamasa da 100 milyon dolarlık bir dış borç olarak Cumhuriyet tarihinin ilk dış borcunun altına girmiştir (D. Yalçın vd, 2012 :330-331).

Menderes döneminin ekonomi politikalarına bakıldığında öne çıkan sektörün tarım olduğu görülmektedir. 1946-53 yılları arasında ekonomik büyüme %13 olarak göstergelere yansırken, tarımın payı %42'lerden (1946-47) söz konusu dönemde %45 (1952-53) bandına yükselmiştir.

1960 darbesi sonrasında yaklaşık 1 yıl boyunca ülke TBMM'nin tüm yetkilerini uhdesine alan MBK tarafından idare edilmiştir. Sonrasında 1961 yılında TBMM'nin toplanmasıyla MBK sona ermiş, ülke tekrar demokratik siyasete yönelmiştir. 1961 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde tek başına iktidar çıkmamış, ülke yeni bir döneme, koalisyon hükümetlerinin iktidarları dönemine girmiştir. İlk koalisyon CHP ile Adalet Partisi arasında kurulmuşsa da 1962'de koalisyon AP'nin çekilmesiyle sona ermiştir. Sonrasında CHP var olan diğer küçük partilerle bir sonraki seçime kadar ülkede geçiş hükümetleri kurmaya çabalamıştır. İç politika istikrarsızlık sergilerken dış politikada

ise Kıbrıs meselesi tüm yönleriyle gündemin ilk maddesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak dönemin ABD Başkanı L. Johnson'ın bu konuda İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta muhtemel Kıbrıs müdahalesini onaylamadığını belirtmiştir. Dış politikayı ilgilendiren bu konu iç politikada kullanılmış, gündemi bir süre meşgul etmiştir (İnan ve Haytoğlu, 2011 :156). Bu arada iç politikanın önemli aktörlerinde AP'de ise kan değişimi yaşanmış, Süleyman Demirel genel başkanlığa gelmiştir. Süleyman Demirel'in genel başkanlığa gelmesinden sonra 1965 yılında yapılan ilk genel seçimde AP büyük çoğunlukla iktidara gelmeyi başarmıştır.

Türkiye siyasetinin en karmaşık ve yoğun yaşandığı yıllar olarak değerlendirilebilecek 1960-80 yıllarının siyasi anlamda belki de en fazla çeşitliliğin olduğu ve çeşitlilikle birlikte halk nezdinde en fazla seçeneğin yer aldığı yıllar 1960'ların ilk yarısı denebilir. Söz konusu yıllarda ideolojik anlamda kurulan partilerin sayısı artmış, sosyalistler Türkiye İşçi Partisi altında örgütlenirken, muhafazakâr dindar kesim AP'den ayrılan Necmettin Erbakan'ın kurduğu Milli Nizam Partisi altında kendilerini ifade etme imkânı bulmuşlardır. Ayrıca MBK'den atılan Alpaslan Türkeş Cumhuriyetçi Köylü ve Millet Partisi'nin başına geçmiş, sonrasında partinin adını ideolojik olarak Türk-İslam sentezinde temellenen Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. Söz konusu çeşitlilik sonrasında ülkenin ilerisi için de önemli ideolojik temellerin oluşmasına sebep olurken, 1970'lerde çeşitlilik radikal bazı kamplaşmalara neden olmuştur. Bunun üzerine ordu 1971'in 12 Mart'ında 3 maddelik muhtıra yayınlarak (Oran, 2006 :670), hükümetin istifasıyla sonuçlanacak süreci başlatmıştır. Muhtıranın TBMM'de okunmasının ardından Süleyman Demirel istifa etmiş, Nihat Erim yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Söz konusu durum CHP içinde farklı yankılanmış, genel başkan İsmet İnönü destekler tutum izlerken, genel sekreter Bülent Ecevit görevinden istifa ederek tepkisini belirtmiştir.

1970'lerde ise, Türkiye'de siyasi açıdan ciddi problemlerin ve istikrarsızlıkların yaşandığını görülmektedir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'dan sonra Cumhurbaşkanlığına Fahri Korutürk çıkmış ve 1974 yılında yapılan seçimlerde hem Ecevit'e hem de Demirel'e hükümeti kurma görevi vermiştir. Ancak hükümet kurulamamıştır. Sonrasında CHP ve MSP koalisyonu kurulmuş ancak bu koalisyon da 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nı dan sonra Ecevit'in istifasıyla bozulmuştur. Demirel ise merkez sağ koalisyonu kurup "Milliyetçi cepheyi ülke yönetimine taşımıştır. Ancak o yıllar dış ticaret açığı ve enflasyondaki çok yüksek

rakamlar ülke içinde halk nezdinde de problemleri günlere işaret etmektedir. Sonraki seçim döneminde Ecevit azınlık hükümeti kurma denemeleri yapsa da başarılı olamamıştır. Süleyman Demirel ise aynı dönem II. Milliyetçi Cephe'yi kurma girişiminde bulunmuş ve Cumhurbaşkanı'ndan hükümeti kurma görevini almıştır. Buna rağmen 1977 yılında Meclis'te güvenoyu alamamış ve hükümet düşmüştür. Bu olay Türkiye'de ilk defa bir iktidarın gensoru ile düşmesine neden olmuştur. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk 1978'de Ecevit'e, 1979'da Demirel'e hükümeti kurma görevi vermiş. İki hükümet de başarılı olamamış, siyasi çatışmalar, sokak olaylarının artması ve ekonomik istikrarsızlıklar Demirel döneminin Genel Kurmay Başkan Kenan Evren tarafından 12 Eylül 1980 darbesi ile sonuçlanmıştır.

1980'e kadar olan dönemde ekonomik duruma bakacak olursak; OECD'nin tavsiyeleri doğrultusunda DPT kurulmuş ve ekonomide planlı döneme geçilmek suretiyle ülkenin içinde bulunduğu temel problemlere çözüm aranmaya başlanmıştır. 1965'lerden sonra tam anlamıyla sanayi gelişmesi yaşanamasa da sanayi ve elektrik enerjine yönelik yatırımlar artırılmış, ilk yerli oto olan "Anadol" üretimine geçilmiştir (İnan ve Haytoğlu, 2011 :152). 1963-67 yılında Birinci Beş Yıllık Plan devreye alınmış, tasarruflar artırılıp, yatırımlar doğrudan halkın ihtiyaçlarına yönelik gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. 1968-73 aralığında da Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planına benzer uygulamaların yer aldığı İkinci Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. 1973-79 yılları arasında Üçüncü Kalkınma Planı uygulanmak istense de 1974'lerin başında dünyada ortaya çıkan Petrol şoklarının etkisiyle fiyatlar artmış, maliyetler karşılanamaz noktaya ulaşmıştır. Bu da Türkiye için "stagflasyona" sebep olacak gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı ise artık durumun daha da kötüye gitmesine sebep olmuştur. ABD ve AET tarafından uygulanan silah ambargosu ile üzerine gelen siyasi ve ekonomik krizler ülkenin Üçüncü Kalkınma Planı'nın işlevselliğine darbe vurmuştur.

1980 sonrasında Kenan Evren ve ekibi Türkiye için yeni bir anayasanın gerekli olduğuna karar vermiş ve 1982 yılında halkın büyük çoğunluğu tarafından kabul edilen yeni anayasa çıkarılmıştır. Anayasa yürürlüğe girdikten sonra 1983 yılında yapılan genel seçimlere Turgut Özal, ülkenin merkez partisi olması gerektiği düşüncesiyle içinde CHP, MHP, AP ve MSP çizgisinden kişilerle Anavatan Partisini kurarak girmiş ve tek başına iktidar olmayı başarmıştır. 13 Aralık 1983'de Cumhurbaşkanı tarafından hükümeti onaylanan Turgut Özal çalışmalarına başlamıştır (İnan ve Haytoğlu, 2011 :171). Anavatan Partisi'nin 4.yılında

siyasi yasaklıların tekrardan siyasete dönebilmesi referandumda çıkan %50,23 oyla kararlaştırılmıştır. Turgut Özal'da devam eden süreçte 1989 yılında Mecliste yapılan seçimle Türkiye'nin 8.Cumhurbaşkanı olarak görevi Kenan Evren'den devralmıştır. 1983 yılında Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra ANAP Hükümeti seçimlerde çoğunluğu kaybetmiş, Süleyman Demirel DYP-SHP koalisyonunu kurmuştur. Sonrasında kurulan hükümetlerin ortalama ömrü 16 ay olarak tarihe geçmiştir.

DYP-SHP koalisyonu devam ederken Cumhurbaşkanı Turgut Özal 1993 yılında vefat etmiş, sonrasında yerine Süleyman Demirel seçilmiştir. Demirel Cumhurbaşkanı olduktan sonra DYP'nin başına Tansu Çiller geçmiş ve ülkenin ilk kadın Başbakanı olmuştur. 1995 yılında ise Necmettin Erbakan'ın birinci parti olarak ülkeyi yönetmesi, 8 Temmuz 1996 yılında RP-DYP koalisyonunun başlangıcı olmuştur. Ancak RP politikalarının "Lâik Cumhuriyet" ilkeleri ile bağdaşmaması gerekçesiyle birçok baskı yapılmış, bunun üzerine Başbakan Erbakan 18 Haziran 1997 yılında istifasını sunmuştur. Sonrasında Demirel hükümeti kurma görevini Mesut Yılmaz'a vermiştir. Onun öncülüğünde ANAP-DSP-DTP koalisyonu kurulmuştur. Ancak 15 Kasım 1998 yılında Yılmaz hükümeti gensoru ile düşürülmüş ve hükümeti kurma görevi Ecevit'e verilmiştir. Ecevit hükümeti DSP-MHP-ANAP üçlüsü ile kurarken, aynı yıl CHP Meclis'te yer alamamıştır. Ülke açısından önemli gelişmelerden bir tanesi de 1999 yılında Helsinki'de yapılan AB zirvesinde Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun kabul edilmesi olmuştur. Aynı dönemde Demirel'den sonra Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Ahmet Necdet Sezer oturmuştur. DSP-MHP-ANAP hükümetinin ortaklarından MHP Ecevit'in hastalığını da gerekçe göstererek koalisyondan çekildiğini ve erken seçime gidilmesi gerektiğini işaret etmiştir. Böylelikle 3 Kasım 2002'de erken seçime gidilmesine karar verilmiştir (İnan ve Haytoğlu, 2011 :181).

3 Kasım 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi %34 oy alarak seçimi tek başına iktidar olarak kazanmış ve kesintisiz günümüze kadar gelecek iktidarının ilk başarısını elde etmiştir. Hükümet AK Parti'nin lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklı olmasından dolayı Abdullah Gül tarafından kurulmuştur. Ancak sonrasında Siirt'te bölgesel bir seçim yapılarak Recep Tayyip Erdoğan Abdullah Gül'den 59.Hükümeti kurmak için başbakanlığı devralmıştır. 2007 yılında ise Ahmet Necdet Sezer'in görevinin sona ermesiyle Abdullah Gül 11.Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 2007 seçimlerinde Ak Parti oy oranını %46'ya çıkarmış, CHP %20'ye yükseltmiştir. Sonrasında 2011 yılında Ak Parti oylarını %49'a yükselterek üçüncü kez üst üste kazanma

başarısı göstermiştir. CHP ise oyların %25'ini alarak ikinci parti olmuştur.

Tablo 1: Genel Ekonomik Göstergeler (1981- 2012)

Yıl	GSMH (sabit fiyatlar ile, milyon TL)	İşsizlik Oranı	İthalat (Bin \$)	İhracat (Bin \$)	Dış Ticaret Dengesi (Milyon \$)
1970	34,468,624	6.3	947,604	588,476	-359.1
1971	36,897,377	6.6	1,170,841	676,603	-494.2
1972	40,279,248	6.2	1,562,554	884,969	-677.6
1973	42,255,004	6.6	2,086,214	1,317,083	-769.1
1974	43,633,172	7.1	3,777,555	1,532,182	-2,245.40
1975	46,275,414	7.4	4,738,558	1,401,075	-3,337.50
1976	50,437,968	8.7	5,128,647	1,960,214	-3,168.40
1977	51,944,339	9.8	4,599,024	2,288,163	-2,310.90
1978	52,582,171	9.8	4,599,024	2,288,163	-2,310.90
1979	52,324,176	8.6	5,069,431	2,261,157	-2,808.30
1980	50,869,915	8.1	7,909,443	2,910,122	-4,999.30
1981	53,316,849	7.1	8,933,365	4,702,934	-4,230
1982	54,963,216	7	8,842,664	5,745,973	-3,096
1983	57,279,000	7.7	9,235,001	5,727,833	-3,507
1984	61,349,830	7.6	10,756,922	7,133,603	-3,623
1985	63,989,099	7.1	11,343,375	7,958,009	-3,385
1986	68,314,878	7.9	11,104,770	7,456,725	-3,648
1987	75,019,388	8.6	14,157,805	10,190,049	-3,967
1988	76,108,143	8.4	14,335,396	11,662,024	-2,673
1989	77,347,305	8.6	15,792,143	11,624,691	-4,167
1990	84,591,717	8	22,302,126	12,959,287	-9,342
1991	84,887,074	8	21,047,014	13,593,462	-7,453
1992	90,322,516	8.3	22,871,055	14,714,628	-8,156

1993	97,676,586	8.7	29,428,370	15,345,066	-14,083
1994	91,733,010	8.4	23,270,019	18,105,872	-5,164
1995	99,028,241	7.5	35,709,011	21,637,040	-14,071
1996	106,079,777	6.5	43,626,642	23,224,464	-20,402
1997	114,874,198	6.7	48,558,721	26,261,071	-22,297
1998	119,303,117	6.8	45,921,392	26,973,951	-18,947
1999	112,043,830	7.6	40,671,272	26,587,224	-14,084
2000	119,144,742	6.6	54,502,821	27,774,906	-26,727
2001	107,783,063	8.5	41,399,083	31,334,216	-10,064
2002	116,337,624	10.6	51,553,797	36,059,089	-15,494
2003	123,164,990	10.5	69,339,692	47,252,836	-22,086
2004	135,308,023	10.3	97,539,766	63,167,152	-34,372
2005	145,560,603	10.3	116,774,151	73,476,408	-43,297
2006	154,342,719	9.9	139,576,174	85,534,676	-54,041
2007	101,254,514	10.2	170,062,714	107,271,750	-62,790
2008	101,921,217	10.9	201,963,574	132,027,195	-69,936
2009	97,003,185	14	140,928,421	102,142,612	-38,785
2010	105,884,684	11.9	185,544,331	113,883,219	-71,661
2011	115,174,569	9.8	240,841,676	134,906,868	-105,934
2012	117,674,328	9.2	236,545,140	152,461,736	-84,083
2013	125,480,367	9.7	251,661,250	151,802,637	-99,858
2014	132,962,153	9.9	242,177,117	157,610,158	-84,566
2015	130,851,469	10.3	207,234,359	143,838,871	-63,395
2016	131,485,674	10.9	198,618,235	142,529,584	-56,088
2017	127,960,845	10.9	233,799,651	156,992,940	-76,806

Kaynak: İstatistiki Göstergeler 1923-2017, (TÜİK)

Tablo 1’de 1970 ve 2017 yılları arasında ithalat, ihracat rakamlarındaki oynamalar sonucunda GSYH ve işsizlikteki oynaklıklar fark edilir derecede gözlemlenmektedir.

1980 sonrası dönemde ekonomik gidişat incelendiğinde; Turgut Özal tarafından DPT müsteşarı sıfatıyla hazırlanan 24 Ocak kararları, ülkenin ekonomik açıdan aldığı en kritik kararlardır. Söz konusu kararlarla öncelikle ithal ikame terk edilecek, ithal mallara gelen kısıt kalkacaktır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sağlanacaktır. Zaten bu kararların uygulanması, ülkenin hukuki ve siyasi anlamda oturtulması 12 Eylül 1980 darbesiyle mümkün hale gelmiştir (Aslan, 1998 :107).

24 Ocak kararlarının alınması aşamasına gelene kadar ülke içinde gelişen politik, toplumsal ve ekonomik gelişmeler incelendiğinde tam anlamıyla istikrarsızlıkların olduğu yıllar olarak kayda geçmiştir. Ekonomik olarak değerlendirildiğinde 1970'lerde iç talepte ciddi artışlar, negatif düzeyde faiz oranlarında kullanılan krediler ekonomide belli bir ivmeye oturtmuş, %8,7 gibi yüksek oranlarda büyüme 1974-76 yılları arasında görülmüş, söz konusu yıllarda da ülke için marka düzeyinde sermaye oluşumları meydana çıkmıştır. Bu gruplar Koç, Sabancı, Eczacıbaşı, Çukurova, Türkiye İş Bankası OYAK benzeri büyük kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Ancak 27 Mayıs darbesi de 12 Mart darbesi de 24 Ocak kararları kadar ekonomiye doğrudan ve derinden müdahaleleri içermemektedir. Ancak DPT'nin öncülüğünde hazırlanan yeni model ülkenin dışa açılması, "ihracat temelli büyümesini" desteklemeye yönelik Dünya Bankası tarafından da önerilen model ortaya çıkarılmıştır (Ulagay, 1983 :13). Dünya ekonomisine daha entegre mevcut düzenle daha çok uyumlu modelin belirgin özellikleri şunlardır (Önder, 2005 :146-147):

- "Ekonomide tüketim harcamalarını kısarak tasarrufları arttırmak,
- Sıkı para ve kredi politikasını titizlikle uygulayarak enflasyonu kontrol altına almak ve kamunun finansman açığını zamanla ortadan kaldırarak, Hazine ile MB'den borçlanılmasını sınırlandırmak,
- Tasarrufların artırılarak bankacılık sisteminde toplanmasını sağlamak için, gerçekçi bir faiz politikası uygulamak,
- Yatırımların istihdamını arttırmak ve finansman açığını kapatmak için özel ve yabancı sermayenin teşvik edilmesi,
- İhracatın hızla artırılması için gerçekçi ve esnek bir kur politikası oluşturmak,
- Fonların özendirilen sektörlere akmasını hızlandırmaktır".

Söz konusu alınan kararlar daha önce IMF ile imzalanan sözleşmelere uyumlu olduğu, dünya ekonomisine entegre olabilme noktasında güçlü adımların olduğu ve devletin ekonomideki ağırlığını özel müteşebbislere kaydırma eğiliminde olduğunu belirtmekte fayda görülmektedir (Akalin, 2004 :107).

“24 Ocak kararları, ülkede ekonomik istikrarı sağlayıcı tedbirler yanında, serbest piyasa güçlerini etkin kılacak ve uluslararası piyasalarla entegrasyonu hızlandıracak, ekonomide uzun dönemli bir yeniden yapılanmaya yönelik tedbirleri de içeren bir programdır. Kısaca, Türkiye geleneksel sanayileşme politikası haline gelen ithal ikameci sanayileşme modelini terk ediyor ve bunun yerine serbest piyasa anlayışına dayanan, uluslararası rekabete açık ihracata dönük bir sanayileşme politikasını, kalkınma stratejisini kabul ederek, ekonomik yapıda radikal biçimde bir dönüşüme evet diyor” (Çelebi, 1991 :234).

24 Ocak Kararları hedefleri kadar sonuçlarının da önemli olduğu bir olguyu yansıtmaktadır. Nitekim söz konusu kararların belki de uzun vadeli sonuçları halen Türkiye’de bilinçli ya da bilinçsiz biçimde uygulanmaktadır. Her şeye rağmen kararların kısa vadeli bazı sonuçları olduğu da açıktır. Bunlar (Karluk, 2009 :419-420):

- “İhracatta sanayi mallarının payı yükselmiş, ithalat hızla artmıştır. İhracat 1980’de 2.9 milyar dolardan 1983’de 5.9 milyar dolara yükselmiştir.
- Ülkeye giren işçi dövizleri artmış, turizm ve yabancı sermaye gelirleri yükselmiştir.
- İthalat hızla geliştiği için dış ticaret açığı büyümüştür.
- Döviz gelirlerindeki artış sebebiyle ödemeler dengesi açıkları küçülmüş ve döviz darboğazı genişlemiştir.
- Enerji sıkıntısının giderilmesiyle ekonomide kapasite kullanım oranı yükselmiştir.
- Dış kredilerle finansman ihtiyacı karşılanmış ve ithalat arttırılmıştır.
- Fiyatlar, 1980’de Cumhuriyet tarihinde ilk kez üç haneli olmuş, fakat 1981-1987 döneminde yıllık ortalama %30’lar civarında seyretmiştir.

- Faiz oranlarının artırılması, banka mevduatlarını yükseltmiştir.
- Maaş ve ücretlere enflasyonun altında zam yapılmıştır. Bu ise çiftçi ve çalışanların ulusal gelirden aldıkları payı azaltmış ve gelir dağılımının bozulmasına sebep olmuştur.
- Tarımsal ürünlerin destekleme fiyatları, enflasyonun altında artırılmış ve kapsamı daraltılmıştır.
- KİT ürünlerine kısa aralıklarla zam yapılmış, böylece KİT zararları kapatılmaya çalışılmıştır.
- 1980 yılında GSMH' da gerileme olmuş (-%1.1), 1981 sonrası ekonomi yeniden büyümeye başlamıştır. 1980-83 döneminde GSMH sabit fiyatlarla %4 düzeyinde artmıştır”.

Beklenen üretim sağlanamaması, yeterli sermaye ve üretim-tüketim alt yapısına sahip olunamamasından dolayı bazı sektörlerde olumlu etkide bulunsa da genel olarak, büyüme istikrara oturamamış, dış borç ve açık artmış, ihracatın ithalatı karşılama oranı düşmüş, ödemeler dengesi ciddi problemler oluşturmuş. Gelir adaletsizliği ve toplumsal derin krizler artmış ve bütçe gelirlerinde düşüşler görülmüştür. (Karlık, 2009:420). Tüketim kanadında oluşan yoğunluk ve yatırımları için gerekli sermayenin hazırda olmaması kredi ihtiyacında karşılanamayacak düzeyde artışlara sebebiyet vermiş, bankaların ihtiyaçlara cevap verememesi ise bazı münferit yapıların banker adıyla borç verme eğilimine girmesine sebep olmuştur. Ancak yatırımların ve erilen borçların karşılığı olmayıp, nakde dönüşmemesi MB'nin zorunlu faiz müdahalelerine neden olmuştur.

Özal Hükümeti'nin ekonomi politikaları genel olarak değerlendirildiğinde kendi hazırlamış olduğu 24 Ocak Kararları ile uyumlu olduğu söylenebilir. Her darbe kendi yaptıklarına oldukça kabul edilebilir nedenler bulsa da Türkiye'de darbeler sonucunda genelde ekonomik düzende değişimler meydana gelmekte her defasında ülke içinde halka rağmen bazı siyasal paradigmalarda değişimler meydana gelmektedir. 1980 darbesinin özelliği ise öncesinde belirlenen ekonomik kuralların hukuksal düzlemde ve işlevsel olarak daha rahat uygulanabilmesi için alan açıcı nitelikte olmasıdır. Türkiye içinde sağ-sol çatışması, huzur ve güvenin halka gerektiği şekilde verilememesi, ekonomik buhranlar ile halk tarafından gözden düşen zayıf hükümetler ve kurucu iradenin temellerine aykırı olduğu gerekçesiyle belli odaklar üzerinde yoğunlaşan baskılar çoğunlukla görülen sebepler olarak

sıralanabilir. Bunun üzerine Batı ile uyumlu askeri yönetimlerin de etkisi Evren'in anayasasına ve Cumhurbaşkanı olmasına güçlü desteği getirmiştir. Özal'ın ise hemen darbe sonrası kurulan ilk sivil hükümet olarak ülkedeki “dört eğilimi birleştirme” iddiasıyla ortaya çıkması ANAP'ın iktidarı için gerekli toplumsal altyapıyı da oluşturmaktadır. Ancak hükümetin faaliyetleri kısa vadede neo-liberal politikalar izleyerek, “devalüasyon” uygulamalarına gitmesi, “esnekleşmeyi” getirmesi, “özelleştirme faaliyetlerini” hızlandırması ve örgütlemelerin önüne geçme eğiliminde olması ülkede politikaların tümüyle dünya sistemiyle entegre olmanın getirdikleri olarak değerlendirilebilir. Bu faaliyetler eğitim ve dini kuruluşların eliyle de halka benimsetilmeye çalışılarak tabana yayılmaktadır (Boratav, 2009 :238-239).

Söz konusu faaliyetler ışığında Özal'ın konuşmasına şu şekilde yansımıştır (Cemal, 2000 :337):

“Önce ekonomi yasaklardan arındırılacak, tam liberal olacak. Bu yolla ekonomi güçlenecek, havadan para kazanma yolları kapanacak. Bütün bunlara paralel olarak da demokrasi gelişecek. Batı'da demokrasinin temelinde liberal ekonomi yatmıyor mu? Karaborsayla, kuyrukla demokrasi kurulmaz. Demokrasi için ekonominin ayakları üstünde kalması lazım.”

Tüm bu faaliyetler ve kronolojik mantık çerçevesinde Türkiye'nin dünya ekonomik işleyişine bağlı olması öncelikle ve sıkıca 24 Ocak Kararlar ile olmuş, iyi niyetli atılmış adımlar ülkenin yetersiz altyapısı ve üretim kısıtları nedeniyle kısa ve orta vadede dış borç anlamında ciddi problemlerle karşılaşmasına sebep olmuştur. Uluslararası finans kuruluşları ve çok uluslu Batılı şirketler geliştirmekte olan ülkeler üzerindeki büyük ihracat avantajları kullanılmış, hem borç hem de ödeme noktasında sıkıntılara düşürerek ülke içindeki siyasal gidişata da direkt etkide bulunmuşlardır. İç siyasette ise popülist yaklaşımlar, istikrarsız yönetimler, bazı çıkar çatışmalarının etkisiyle sermaye eksikliği huzursuzlukların sıkça görülmesine neden olmuştur. Makroekonomik göstergelerde bozulmalar, halka kısa sürede yansımış, gelir adaletsizliği, işsizlik ve sendikalaşmalardaki kısıtlar hak arayışlarında demokratik toplumların ihtiyaçlarını karşılayamaz durumda olmaktadır.

3. YÖNTEM

GSYH bir dönem içerisinde, yurt içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam piyasa değeridir. Türkiye'de GSYH hesaplamasını yapan tek kurum Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Ulusal Hesap Sistemi (SNA) tarafından belirlenen

kalemlerin hesaplanması ile bulunur. GSYH verileri TUIK tarafından çeyrek ve yıllık olarak hazırlanmaktadır. Bu çalışma da GSYH verilerinin 1970-2017 yılları arasında ki değerleri alıp alınan bu değerlerin; Terör, Darbe, Grev, Darbe Girişimi, Yerel Seçim, Genel Seçim, Referandum ve koalisyon dönemlerinin GSYH volatilitesine olan etkileri incelenmiştir. Yapılan bu çalışmada kullanılan verilerden 1970-2017 arası yaşanan terör olayları Milli Savunma Bakanlığı ve (Start, 2017) sayfasından derlenmiştir. Grev verileri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından elde edilmiştir. Diğer kriterlerden; darbe, darbe Girişimi, yerel seçim, genel seçim, referandum ve koalisyon dönemlerinin verileri olayların olduğu yıllar baz alınarak kukla değişkeni ile oluşturulmuştur. Diğer baz alınan değişken olan 1970-2017 yılları arasında ki Dolar Kur volatilitesi Merkez Bankası EVDS sisteminden yer alan reel döviz kuru verileri kullanılmıştır. Döviz Kuru volatilitesi üzerinde Terör, Darbe, Grev, Darbe girişimi, Yerel Seçim, Genel Seçim, Referandum ve koalisyon dönemlerinin etkileri incelenmiştir.

3.1. Ampirik Literatür

Politik istikrarsızlık; politika yapıcılarının ve karar birimlerinin karar alma sürecinde mevcut bilgisini oluşturan veya azaltan zaman görüşünü daraltan bir kısıt olarak değerlendirilir. Bu tanıma bağlı olarak savaşlar, terör olayları, grevler, hükümetlerin değişmesi, darbeler ve bu minvalde ki olaylar olarak değerlendirilir (Geleri, 2018).

Literatür taraması neticesinde kullanılan farklı parametrelerin ekonomik büyümeye etkisini araştıran çalışmaların çoğunluğu ülkeler arasında ki ekonomilerin gelişim ve gelir düzeylerinin farklarını dikkate alınmadığı gözlenmiştir. Bu çalışmada ise politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme göstergelerinde olan GSYH ve Döviz kuru volatiliteleri dikkate alınarak inceleme yapılmıştır.

Levine ve Renelt, (1992)'in yapmış oldukları çalışmada özgürlüklerin ve darbelerin ekonomik büyüme ile ilişkisinin aşırı kuvvetli olmadığını ancak GSYH içerisinde ki yerinin negatif yönde güçlü bir etkisi olduğunu saptamışlardır.

Barro ve Lee (1994)'in yaptıkları çalışmada; savaş dönemlerini kukla değişkeni olarak almış, savaş dönemlerinin büyüme ile arasında anlamlı bir ilişki bulamamış, aynı çalışmalarında devrimlerin ve darbelerin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki olduğunu saptamışlardır.

Brunetti ve Weder (1995) yapmış oldukları çalışmaların analizi neticesinde; demokrasi ile uzun dönemli büyüme arasında anlamlı bir

ilişki saptamamış, savaşların, darbelerin ve suikastlerin ekonomik büyüme ile arasında anlamlı bir ilişki saptamış ve bu ilişki negatif yönlü olduğunu tespit etmişlerdir.

Alesina, Alberto ve Perotti, (1996) yaptıkları çalışmanın sonucunda hükümetlerin değişiklik meyili olarak ifade ettikleri politik istikrarsızlık; tasarruf ve yatırım gibi ekonomik kararlar üzerinde negatif etkisi olduğunu tespit etmiştir. Yabancı yatırımcıların politik olarak istikrarlı bir ortamı tercih ettikleri ve yapmış oldukları yatırımın süresi istikrar süresi ile orantılı olduğunu saptamışlardır.

Svensson (1998)'un yapmış olduğu çalışmada politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeye etkilerinin birden çok sebebi olduğunu öngörmüş ve sisteme ve iktidara karşı olmak, fiziki sermayeye zarar verir ve bunun sonucunda üretim seviyeleri değişmektedir. İktidarda ki politika yapıcıların reformların maliyetleri yararlarından daha fazla olacağını savunmuş ve bunun sonucunda politik istikrarsızlığın hukuka aykırı olabileceğini düşünmektedir.

Demirgil (2011)'in yapmış olduğu çalışmada politik istikrarsızlık, ekonomik büyüme, enflasyon ve döviz kuru üzerinde ki etkisini incelemiş ve sonucunda politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğunu, enflasyon üzerinde pozitif etki oluştururken döviz kuru üzerinde çok önemli bir etki olmadığını saptamıştır.

3.2. Model ve Veri Seti

Yapılan çalışmada 1970-2017 yılları arasında TÜİK tarafından sağlanan yıllık GSYH verileri ve Merkez Bankası'ndan alınan 1970-2017 yılları arası döviz kuru verileri derlenmiştir. 1970-2017 yılları arasında GSYH yer alan yıllık verileri alınmış GSYH bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. GSYH volatilitesi üzerinde; Terör, Darbe, Grev, Darbe Girişimi, Yerel Seçim, Genel Seçim, Referandum ve koalisyon dönemlerinin değişkenlerinin GSYH verilerine etkileri incelenmiştir. Kukla değişkenleri; Terör, Darbe, Grev, Darbe Girişimi, Yerel Seçim, Genel Seçim, Referandum ve koalisyon dönemleri belirlenmiştir. Seçilen bu verilerin yıllara göre yaşanması 0 ve 1 olarak kodlanmıştır. Diğer değişken olan Dolar Kuru kur fiyatları verileri yıllık olarak Merkez Bankası EVDS bilgi sisteminden alınan reel döviz kuru kullanılmıştır. Döviz kuru volatilitesine etkilerinin GSYH ile kullanılan Terör, Darbe, Grev, Darbe Girişimi, Yerel Seçim, Genel Seçim, Referandum ve koalisyon dönemleri verileri kullanılmış ve yine bu değişkenler verilerin

alındığı yıllarda yaşanılıp yaşanılmaması 0 ve 1 olarak kodlanmıştır. Döviz kuru için kullanılan söz konusu model şu şekildedir;

$$\begin{aligned}
 Döviz\ KuruV_t &= \beta_0 + \beta_1 Grev_t + \beta_2 Terör_t + \beta_3 Darbe_t \\
 &+ \beta_4 DarbeGirişimi_t + \beta_5 GenelSeçim_t \\
 &+ \beta_6 YerelSeçim_t + \beta_7 Koalisyon_t \\
 &+ \beta_8 Referandum_{t-1} + \beta_9 İthalat_t \\
 &+ \beta_{10} İhracat_{t-1} + \beta_{11} Faiz_t + u_t
 \end{aligned}$$

Söz konusu modelde ki u_t : ortalaması sıfır olarak belirlenen hata terimleri ifade etmektedir. t ; verilerin yıl içerisinde ki zaman boyutunu, $t-1$; en düşük gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Yapılan çalışmada 6 adet kukla değişkeni yer verilmiştir. Bunlar; **Kreferandum**: Kukla Referandumu, **Kyerelseçim**: Kukla Yerel Seçimi, **Kgenelseçim**: Kukla Genel Seçimi, **Kkoalisyon**: Kukla Koalisyonu, **Kdarbe**: Kukla Darbeyi, **Kdarbegirişimi**: Kukla Darbe Girişimi olarak girişim yapılmış ya da başarısızlıkla sonuçlanmış olarak kodlanmıştır.

Söz konusu modelin GSYH ile ekonomik formu şu şekildedir;

$$\begin{aligned}
 GSYHV_t &= \beta_0 + \beta_1 Darbe_t + \beta_2 Grev_{t-1} + \beta_3 Gseçim_t \\
 &+ \beta_4 Yseçim_{t-1} + \beta_5 Terör_t + \beta_6 Koallisyont_{t-1} \\
 &+ \beta_7 Referandum_t + u_t
 \end{aligned}$$

3.3. Birim Kök Testi

Zaman serileri analizlerinde en önemli nokta serilerin durağan olup olmadığıdır. Bu bağlamda analizde kullanılacak verilerin durağanlıklarını tespit etmek amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri yapılmıştır. Söz konusu test aşağıda ki denklemler neticesinde yapılmıştır;

$$Y_t = \phi Y_{t-1} + e_t \quad (1)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (2)$$

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + e_t \quad (3)$$

(1), (2) ve (3) nolu denklemleri kullanarak elde edilen Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testi sonuçları aşağıda ki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Augmented Dickey-Fuller (ADF) t-istatistiği			Phillips-Perron (PP) t-istatistiği			
		Sabit Terimsiz ve Trendsiz	Sabit Terimli ve Trendsiz	Sabit Terimli ve Trendli	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	Sabit Terimli ve Trendsiz	Sabit Terimli ve Trendli
Döviz Kuru	Kritik Değer	-	-	-	-	-	-
		0.592106 (0.4552)*	4.926871 (0.0002)	4.895178 (0.0013)	2.501616 (0.0134)*	4.902219 (0.0002)	4.916063 (0.0012)
	%1	-	-	-	-	-	-
		2.618579	3.577723	4.165756	2.615093	3.577723	4.165756
	%5	-	-	-	-	-	-
	1.948495	2.925169	3.508508	1.947975	2.925169	3.508508	
%10	-	-	-	-	-	-	
	1.612135	2.600658	3.184230	1.612408	2.600658	3.184230	
Döviz KuruV		-7.593998 (0.0000)**	-	-	-	-	-
			7.541151 (0.0000)*	7.456865 (0.0000)*	14.16682 (0.0000)*	14.06620 (0.0000)*	13.93005 (0.0000)*
%1	-	-	-	-	-	-	
	2.61857	3.588509	4.180911	2.616203	3.581112	4.170583	

Murat GELERİ

		9					
	%5	-	-	-	-	-	-
		1.94849 5	2.929734	3.515523	1.948140	2.926622	3.510740
	%10	-	-	-	-	-	-
		1.61213 5	2.603064	3.188259	1.612320	2.601424	3.185512
FAİZ	-0.545750 (0.4753)*		- 1.029446 (0.7352)*	- 0.875877 (0.9502)*	- 0.666593 (0.4230)*	- 1.278200 (0.6321)*	0.931755 (0.9435)*
	%1	- 0.61509 3	- 3.577723	- 4.165756	- 2.615093	- 3.577723	- 4.165756
	%5	- 1.94797 5	- 2.925169	- 3.508508	- 1.947975	- 2.925169	- 3.508508
	%10	- 1.61240 8	- 2.600658	- 3.184230	- 1.612408	- 2.600658	- 3.184230
GREV	-2.589854 (0.0107)*		- 3.260265 (0.0226)*	- 3.552793 (0.0452)*	- 2.537197 (0.0122)*	- 3.304184 (0.0203)*	- 3.552145 (0.0453)*
	%1	- 2.61509 3	- 3.925169	- 4.165756	- 2.615093	- 3.577723	- 4.165756
	%5	- 1.94797 5	- 2.925169	- 3.508508	- 1.947975	- 2.925169	- 3.508508
	%10	- 1.61240	- 2.600658	- 3.184230	- 1.612408	- 2.600658	- 3.184230

Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği

		8					
İTH	1.172423 (0.9358)*		0.098880 (0.9624)*	- 1.751527 (0.7120)*	1.309773 (0.9499)*	0.210265 (0.9705)*	- 1.699194 (0.7360)
	%1	- 2.61509 3	- 3.577723	- 4.165756	- 2.615093	- 3.577723	- 4.165756
	%5	- 1.94797 5	- 2.925169	- 3.505508	- 1.947975	- 2.925169	- 3.505508
	%10	- 1.61240 8	- 2.600658	- 3.184230	- 1.612408	- 2.600658	- 3.184230
İHR	2.460195 (0.9961)*		1.085998 (0.9968)*	- 1.276542 (0.8816)	2.451995 (0.9960)*	1.181165 (0.9976)*	- 1.237113 (0.8908)*
	%1	- 2.61509 3	- 3.577723	- 4.165756	- 2.615093	- 3.577723	- 4.165756
	%5	- 1.94797 5	- 2.922516 9	- 3.508508	- 1.947975	- 2.925169	- 3.505508
	%10	- 1.61240 8	- 2.600658	- 3.184230	- 1.612408	- 2.600658	- 3.184230
TERÖR	-1.945905 (0.0502)*		- 2.694698 (0.0825)*	- 3.776786 (0.0276)*	- 1.818293 (0.0660)*	- 2.697406 (0.0820)*	- 3.757503 (0.0280)*
	%1	- 2.61509	-	-	-	-	-

Murat GELERİ

		3	3.577723	4.165756	2.615093	3.577723	4.165756
	%5	-	-	-	-	-	-
		1.94797 5	2.925169	3.508508	1.947975	2.925169	3.508508
	%10	-	-	-	-	-	-
		1.61240 8	2.600658	3.184230	1.612408	2.600658	3.184230
GSYH	8.123747 (1.0000)*		4.051968 (1.0000)*	0.840428 (0.9997)*	10.84646 (1.0000)*	6.587920 (1.0000)*	1.479415 (1.0000)*
	%1	-	-	-	-	-	-
		2.61659 3	3.577723	4.165756	2.615093	3.577723	4.165756
	%5	-	-	-	-	-	-
		1.94797 5	2.925169	3.508508	1.947975	2.925169	3.508508
	%10	-	-	-	-	-	-
		1.61240 8	2.600658	3.184230	1.612408	2.600658	3.184230
GSYHV	-2.275597 (0.0236)*		-	-	-	-	-
			6.515601 (0.0000)	6.441963 (0.0000)	3.563349 (0.0007)	6.514271 (0.0000)	6.440188 (0.0000)
	%1	-	-	-	-	-	-
		2.61736 4	3.581152	4.170583	2.616203	3.581152	4.170583
	%5	-	-	-	-	-	-
		1.94831 3	2.926622	3.510740	1.948140	2.926622	3.510740
	%10	-	-	-	-	-	-
		1.61222 9	2.601424	3.185512	1.612320	2.601424	3.185512

Notlar: ADF ve PP birim kök testinde değişkenlere ait istatistikler Mackinnon kriterine göre belirlenmiştir. %1, %5 ve %10 değerleri kritik değer olarak kabul edilmiştir.

ADF ve PP testi sonuçlarına göre bütün anlamlılık düzeyleri için bakıldığında her biri için ADF ve PP değerlerinin kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Döviz Kuru, Faiz, İhracat, İthalat ve GSYH değişkenleri düzey I(0) değerlerinde durağan olmadıkları görülmüştür. GSYHV ve Döviz KuruV analiz sonucunda durağan oldukları belirlenmiştir. İthalat, İhracat, Faiz, Grev, Döviz Kuru ve Terör I(1) analizlerine göre durağan oldukları belirlenmiştir. Bu doğrultuda analiz yapılırken I(1) verileri kullanılacaktır.

Optimal Gecikme Uzunluklarının belirlenmesi: Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde kullanılacak kriterler: Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn (HQ), Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılacaktır. Bu bağıntıyı verecek model şu şekildedir;

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta Y_{t-1} + e_t$$

GSYH ve Döviz Kuru bağımlı değişken sonuçları şu şekildedir;

Tablo 3: GSYHV ve Döviz KuruV Bağımlı Değişkenlerin Optimal Gecikme Uzunlukları

Değişkenler: GSYHV, Genel Seçim, Yerel Seçim, Darbe, Darbe Girişimi, Terör, Referandum, Grev, Koalisyon.						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-639.2985	NA	50.76933	29.46812	29.83306*	29.60346
1	-524.3807	177.6004*	11.68379*	27.92639	31.57587	29.27980*
2	-459.8932	73.28116	39.71285	28.67697	35.61098	31.24843
3	-320.3383	101.4945	12.89233	26.01538*	36.23392	29.80490
Değişkenler: Döviz KuruV, Genel Seçim, Yerel Seçim, Darbe, Darbe Girişimi, Terör, Referandum, Grev, Koalisyon.						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-758.7303	NA	11568.10	34.89683	35.26178*	35.03217
1	-635.1780	190.9444*	1798.027*	32.96264	36.61212	34.31604*
2	-563.4561	81.50218	4398.754	33.38437	40.31838	35.95583

3	-429.3093	97.56127	1825.965	30.96861*	41.18715	34.75813
---	-----------	----------	----------	-----------	----------	----------

Notlar:

* Ölçüt tarafından seçilen gecikme uzunluğu, * LR: LR Test İstatistiği,

* FPE: Son Tahmin Hatası, * AIC: Akaike bilgi ölçütü, * SC: Schwarz bilgi ölçütü, * HQ: Hannan-Quinn bilgi ölçütü

Tablo'3 incelendiğın de gecikme uzunluğu FPE, HQ, LR incelendiğinde 1 gecikme uzunluğu belirlenmiştir.

3.4. Varyans Modeli

Varyans analiz modelinde EGARCH Modeli belirlenmiştir. EGARCH Modelinde koşullu değışen varyansın logaritması alındığından parametreler pozitif olmaktadır. Burada $\gamma_i \neq 0$ ise, asimetric etkinin bulunduğunu ve $\gamma_i < 0$ ise kaldıraç etkisinin olduğunu yani aynı büyüklükteki negatif şokların volatiliteye etkisinin pozitif şoklardan daha fazla olduğunu işaret etmektedir (Özden, 2008). EGARCH Modeli denklemi şu şekildedir;

$$\log(h_t) = \omega + \sum_{j=1}^p \beta_j \log(h_{t-j}) + \sum_{i=1}^q \alpha_i \frac{|u_{t-i}|}{\sqrt{h_{t-i}}} + \sum_{i=1}^q \gamma_i \frac{u_{t-i}}{\sqrt{h_{t-i}}}$$

3.5. Volatilitenin Hesaplanması

Ekonomik ve finansal bir zaman serisindeki rastgele ve öngörülemeyen bileşenlerin bir ölçüsüdür ve bu zaman serisinin sergilediğı dağılımın ikinci momenti diğeri bir deyişle varyans ile ölçülmektedir (Andersen & vd., 2006).

Volatilite ölçüsü olarak daha önce de belirtildiğı gibi standart sapma ya da varyans kullanılmaktadır. Volatilite, basit ya da hareketli standart sapma yöntemiyle hesaplanabileceğı gibi, hata terimlerinin değışen varyanslılık özelliğı gösterdiği durumunda volatilite hesaplamak için otoregresif koşullu değışen varyans yöntemi ve bu yöntemin farklı varyasyonlarının kullanılması daha uygun olmaktadır.

3.6. Standart Sapma Yöntemi

Volatilite hesaplama yöntemleri arasında basit bir istatistiksel yöntem olması nedeniyle en sık kullanılanı standart sapma yöntemidir. Bu yöntem şu denklem ile ifade edilmektedir;

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n (x_{t+i} - x_{t+i-1})^2 \right)}$$

Bu denklemde x_{t+i} volatilitesi hesaplanacak değişken, x_{t+i-1} değişken ortalaması, n ise dönem içerisinde yer alan alt dönem sayısını ifade etmektedir.

3.7. Varyans Model Analizleri

Koşullu değişken modelleri analizinde EGARCH Modeli kullanılmıştır elde edilen veriler tablolarda verilmiştir.

Tablo 4 GSYHV İlişkin EGARCH Modeli Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: GSYH Volatilitesi

Zaman Serisi: 1970-2017

Denklem:

$$GSYHV_t = \beta_0 + \beta_1 Darbe_t + \beta_2 Grev_{t-1} + \beta_3 Gseçim_t + \beta_4 Yseçim_{t-1} + \beta_5 Terör_t + \beta_6 Koallisyon_{t-1} + \beta_7 Referandum_t + u_t$$

Değişken	Katsayı	Std. Hata	z-İstatistiği	P
DARBE	-0.010468	0.002485	-4.212043	0.0000
GREV	-0.000134	1.12E-05	-11.95077	0.0000
GENEL SEÇİM	-0.021620	0.002086	-10.36462	0.0000
KOALİSYON	0.018494	0.002562	7.218587	0.0000
REFERANDUM	0.013486	0.003133	4.304767	0.0000
TERÖR	-7.34E-06	1.29E-06	-5.679732	0.0000
YEREL SEÇİM	-0.021263	0.006300	-3.375087	0.0007
C	0.070580	0.003500	20.16639	0.0000
	Varyans Eşitliği			
γ	-5.912668	0.612245	-9.657361	0.0000
α	-2.592217	0.521442	-4.971249	0.0000

ϑ	-0.943559	0.152954	-6.168907	0.0000
τ	-0.115606	0.128266	-0.901300	0.3674
R^2	-0.089892	Ortalama Bağımlı Varyans		0.046674
Düzeltilmiş R^2	-0.285513	S.D. Bağımlı Varyans		0.040478
Standart Hata	0.045894	Akaike Kriteri		-3.876170
Hata Kareler Toplamı	0.082144	Schwarz Kriteri		-3.403792
Log En Çok Olabilirlik	103.0900	Hannan-Quinn Kriteri		-3.698411
Durbin-Watson stat	1.759464			

Yapılan analizler sonucunda grev, terör, yerel seçim, genel seçim ve darbe olaylarının GSYH volatilitesinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Referandum ve koalisyon dönemlerinin GSYH volatilitesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda negatif kısıtlar GSYHV üzerinde pozitif kısıtlara göre daha fazla oynaklık göstermesine neden olmuştur. Tablo 4 'de yer verilen EGARCH analiz sonuçlarına göre ϑ katsayısı sıfırdan farklı olduğu için istatistik olarak anlamlı bir veri seti olduğu tespit edilmiştir. 0 sıfırdan küçük olduğundan dolayı pozitif kısıtların negatif kısıtlara göre GSYHV üzerinde daha az oynaklığa neden olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5 Döviz Kuruna Ait EGARCH Modeli Analiz Verileri

Bağımlı Değişken: GSYH Volatilitesi

Zaman Serisi: 1970-2017

Denklem:

$$Döviz\ KuruV_t = \beta_0 + \beta_1 Grev_t + \beta_2 Terör_t + \beta_3 Darbe_t + \beta_4 DarbeGirişimi_t + \beta_5 GenelSeçim_t + \beta_6 YerelSeçim_t + \beta_7 Koalisyon_t + \beta_8 Referandum_{t-1} + \beta_9 İthalat_t + \beta_{10} İhracat_{t-1} + \beta_{11} Faiz_t + u_t$$

Değişken	Katsayı	Std. Hata	z-İstatistiği	P
İHRACAT	-3.43E-06	2.96E-07	-11.59505	0.0000
İTHALAT	2.09E-06	2.35E-09	890.2383	0.0000
DARBE	0.008319	0.120740	0.068904	0.9451

DARBE GİRİŞİMİ	-0.059315	0.149721	-0.396175	0.6920
FAİZ	-0.001313	0.003434	-0.382347	0.7022
GREV	0.000933	0.000281	3.327085	0.0009
GENEL SEÇİM	0.107451	0.099019	1.085158	0.2779
KOALİSYON	-0.173511	0.062315	-2.784395	0.0054
REFERANDUM	-0.233971	0.104550	-2.237883	0.0252
TERÖR	9.01E-06	4.96E-05	0.181532	0.8559
YEREL SEÇİM	0.110544	0.105292	1.049877	0.2938
C	0.117644	0.142637	0.824778	0.4095
	Varyans Eşitliği			
γ	-1.154771	0.695087	-1.661334	0.0966
α	0.908696	0.608310	1.493805	0.1352
ϑ	1.279038	0.373990	3.419982	0.0006
τ	0.829261	0.154042	5.383358	0.0000
R²	0.097995	Ortalama Bağımlı Varyans		0.024934
Düzeltilmiş R²	-0.185492	S.D. Bağımlı Varyans		0.671367
Standart Hata	0.730986	Akaike Bilgi Kriteri		1.140341
Hata Kareler Toplamı	18.70192	Schwarz Kriteri		1.770179
Log En Çok Olabilirlik	-10.79802	Hannan-Quinn Kriteri		1.377353
Durbin-Watson stat	2.653902			

Yapılan EGARCH Analizi sonucunda İhracatın, Döviz Kuru Volatilitesi üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Ülkemizde ki ihracat artışı döviz kurunu düşürdüğünü bu da Türk Lirasının değer kazandığı anlamına gelmektedir. İthalatın ise ihracata göre tam ters etki yaptığının yani ihracat rakamları ne kadar artarsa döviz kuru o kadar değerlenip Türk Lirası değer kaybı yaşamaktadır. Faiz ise Döviz Kuru Volatilitesi üzerinde negatif bir etki yaptığı gözlenmiş ancak bu etkinin anlamsız etki olduğu saptanmıştır. Tablo'5 yer alan EGARCH Modeli sonuçlarına göre ϑ katsayısı sıfırdan farklı bir değer olduğu için yapılan çalışmanın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu belirlemiştir. Katsayının sıfırdan büyük olması pozitif kısıtların negatif kısıtlara göre

Döviz Kuru Volatilitesi üzerinde daha fazla oynaklığa sebep olduğu tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

GSYHV ve Döviz KuruV ise ekonomik büyümenin önemli birer göstergesidir. Türkiye’de önemli ekonomik göstergelerden biri olan GSYH’de; askeri darbelerin, koalisyonların ve seçim dönemlerinin neden olduğu negatif oynaklıkların varlığı, GSYHV nın azalış gösterdiği ve bu sebeple istikrarsızlığın arttığı görülmektedir. Geniş çaplı bir biçimde EGARCH modelini ele aldığımızda, çalışmada kullandığımız tüm politik istikrarsızlık göstergeleri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı ve ters yönlü bir ilişkinin var olduğu görülmektedir.

Türkiye’de 1970-2017 yılları arasında GSYH’nin volatilitesi alındığında, GSYHV üzerinde istikrarsızlık değişkenleri olan grev, terör ve darbenin negatif etkisinin olduğu, bunun da GSYHV da azalışlara sebep olduğu gözlemlenmiştir. Fakat darbe girişimlerinin GSYHV üzerinde pozitif etkisinin olduğunu, bunun da GSYHV artıştan kaynaklandığını görülmektedir. Bunun sebebi ise o dönemlerde siyasi otoritenin sağlam oluşu ya da darbelerin gerçekleşmemesi ile açıklanabilir. Kullandığımız istikrarsızlık değişkenlerine genel seçim, yerel seçim, koalisyon ve ülkedeki referandum dönemlerini eklediğimiz zaman GSYHV koalisyon ve referandum dönemlerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu, bu durumda GSYH’nin artış gösterdiği tespit edilmiştir. Diğer bir değişkenimiz olan seçim dönemlerinin ise büyük değişimlere yol açtığını varsayarsak GSYHV de negatif etkiye sahip olduğunu görürüz. Bunun sonucunda negatif şokların daha fazla oynaklık gösterdiği, yani azalışların artışlara göre GSYHV daha fazla etkilediği görülmektedir.

Diğer bir bağımlı değişkenimiz olan döviz kuru (dolar) volatilitesi alındığında, üzerinde istikrarsızlık değişkenlerimizden darbe, darbe girişimi, koalisyon ve referandum dönemlerinin negatif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yani bu dönemlerde negatif şokların artış göstermesi bize, doların Türk lirası karşısında değer kaybettiğini göstermektedir. Buna, darbe dönemlerindeki kur sabitleme politikaları, çoğu vergilendirme işleminin askıya alınması ya da dış politikadaki değişikliklerin neden olduğunu söylemek mümkündür. Grev, seçim dönemleri ve terör olaylarının artış gösterdiği dönemlerde ise Döviz KuruV pozitif etki göstermiştir ve bu asimetrik etki ise dolar kurunda artış olduğunu ve TL'nin değer kaybettiğini göstermektedir. Sebeplerini

ise bu dönemlerdeki harcama artışları ve güven ortamının sarsılması olarak saymak mümkündür.

Türkiye’de terör olaylarının azalması, darbe dönemlerinin yaşanmaması, ithalattan çok ihracata yönelmek gerektiği, seçim dönemlerinin kalıcı olarak yapılması yani siyasal duruşun daha istikrarlı olmasının zorunlu hâle geldiği görülmektedir. Siyasal sürekliliğin yokluğu, ülkenin uzun yıllardır yaşadığı GSYH artış ve azalışların, döviz kurundaki sürekli dalgalanmaların ardındaki en ciddi etkidir.

Enflasyonu olumsuz yönde etkileyecek yapıdan kurtarmak adına ülkede daha dengeli ve istikrarlı bir ekonomi için GSYH ve döviz kurundaki oynaklıkların, siyasal yapının sistemsel bir değişime ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ihtiyaç karşılanarak ülkenin istikrarlı hâle gelmesi sağlanacaktır. Oluşan bu güven ortamı ise sürekli oynaklıkları biraz olsun azaltacak, ülke istikrarlı ve kalıcı politikalar ile ekonomiye yön verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akalin, U. S. (2004). Üç Dönem Üç Ekonomi. İstanbul: Set Yayınları.
- Akalin, U. S. (2004). Üç Dönem Üç Ekonomi. İstanbul: Set Yayınları.
- Alesina, A., Alberto, & Perotti, R. (1996). Income Distribution, Political Instability, and Investment . *European Economic Review* , 40, 1203- 1228.
- Andersen, T. G., Bollerslev, T., Christoffersen, P. F., & Diebold, F. X. (2006). Volatility and correlation forecasting. *Handbook of Economic Forecasting*, Sayı:1, Sayfa: 780-781.
- Aslan, O. (1998). "Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm". *Amme İdaresi Dergisi*, 103-121.
- Barro, J., & Lee, J. (1994). Sources of Economic Growth. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 40(1994), 1-46.
- Boratav, K. (2009). Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brunetti, A., & Weder, B. (1995). Political Sources of Growth : A Critical Note On Measurement. *Public Choice*, 82 (1/1), 125-134.
- Cemal, H. (2000). Özal Hikayesi. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Çelebi, I. (1991). Dışa Açık Büyüme ve Türkiye. İstanbul: E Yayınları.

- D. Yalçın vd. (2012). "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II". Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Demirgil, H. (2011). Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği: 1970-2006. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XXXI, Sayı: II, 123-144.
- Eckstein, H. (1992). Regarding Politics. California: University of Press.
- Geleri, M. (2018). Politik İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans; Türkiye Örneği . Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı .
- İnan, S., & Haytoğlu, E. (2011). Yakın Dönem Türk Politik Tarihi. Journal of Economics, 307.
- Karlık, R. (2009). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm. İstanbul: Beta Yayınları.
- Levine, R., & Renelt, D. (1992). Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions. The American Economic Review , 82(4), 942-963.
- Mansuri, A. (2009). National Reconciliation In Algeria. Algeria: From Human Security Perspective.
- Milli Savunma Bakanlığı. (tarih yok). Türkiye Cumhuriyeti Terör İstatistikleri. <https://www.msb.gov.tr/> adresinden alındı
- National Consortium For the Study Of Terrorism and Responses To Terrorism. (tarih yok). START. <https://www.start.umd.edu/> adresinden alındı
- Oran, B. (2006). "Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar". İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önder, T. (2005). Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- Özden, H. Ü. (2008). İMKB Bileşik 100 Endeksi Getiri Volatilitésinin Analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:13, s.340, 342.
- Öztürkler, H. (2016). Darbeler ve Ekonomi, . Ortadoğu Analiz Dergisi, 8(76), 78-79.
- Start. (2017). www.start.umd.edu

Svensson, J. (1998). Investment, Property Rights And Political Instability: Theory And Evidence. European Economic Review, (42), 1317-1341.

T.C. Merkez Bankası. (tarih yok). TCMB İstatistikler. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler> adresinden alındı

TÜİK. (tarih yok). Türkiye İstatistiği Göstergeler. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113> adresinden alındı

Ulagay, O. (1983). 24 Ocak Deneyimi Üzerine. İstanbul: Hil Yayınları.